

УДК 37.018.43

ЛАРИСА ЛЯХОЦЬКА

(Київ)

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Розкрито дистанційну педагогічну технологію як нову форму навчання, що відіграє суттєву роль у розвитку інформаційного суспільства і подальшій модернізації неперервної освіти. Розглянуто шляхи адаптації загальної концепції освіти до специфіки дистанційної форми навчання з урахуванням особистісно зорієнтованого підходу та конструктивізму.

***Ключові слова:** дистанційне навчання, особистісно зорієнтований підхід, конструктивізм, критичне та творче мислення, віртуальний навчальний клас, мережеве підвищення кваліфікації.*

В Україні почала створюватися нова система вищої освіти, орієнтована на входження у світовий освітній простір. Цей процес вимагає від педагогічної науки впровадження інноваційних технологій і розробки нових методів навчання. Сьогодні, в умовах інформаційного суспільства, на перший план висуваються цілі та завдання інтелектуального розвитку особистості, формування критичного мислення, оволодіння способами пізнавальної діяльності. Пріоритетні завдання сучасної освіти – навчити навчатися і навчити ефективній взаємодії у процесі навчання, тобто сформувати здатність цілеспрямовано оволодівати професійними навичками, знаходити необхідну інформацію, розвивати вміння співпрацювати у колективі, формувати цілісний світогляд

і світосприйняття, мати активну життєву позицію, прагнути до духовної і фізичної гармонії.

Проблема пошуку найбільш ефективних освітніх технологій, що здатні забезпечити досягнення поставлених цілей, є нагальною потребою сьогодення. Дистанційне навчання (далі – ДН) – нова для освітян форма навчання, яка відіграє суттєву роль у розвитку інформаційного суспільства і подальшій модернізації неперервної освіти. Дистанційне навчання як педагогічна технологія, з одного боку, відображує сутність особистісно зорієнтованого підходу, а, з іншого – сприяє формуванню критичного та творчого мислення особистості, що лежить в основі конструктивізму.

Розгляду ідей та змісту конструктивізму як філософського напрямку присвятили праці Дж. Дьюї [5], Ж. Піаже [8], А. Шюц [14], К. Адельман [1] та інші. Визначальною сутнісною характеристикою особистісно зорієнтованого навчання та конструктивістської дидактики є діяльнісний підхід і опора на активність того, хто навчається. Технології, розроблені в межах конструктивізму і конструкціонізму, споріднені багатьом розвивальним концепціям і технологіям (наприклад, проектного навчання, концепції самореалізації людини, концепції людиноцільності освіти А. Хуторського [13]). Ідеї особистісного підходу І. Якиманської [15], ідеї розвиваючого навчання Ш. Амонашвілі [2] знаходять відображення в технологіях навчання, що розробляються в світлі педагогіки конструктивізму.

Науковому забезпеченню дистанційної професійної освіти, організаційно-педагогічним основам дистанційного навчання, проблемам і напрямам дослідження цієї галузі присвячені роботи О. Андреева [3], В. Кухаренка [3], В. Олійника [7], В. Осадчого [10], Є. Полат [9], С. Сисоевої [10] та інших. Аналіз стану наукового опрацювання проблеми пошуку найбільш ефективних педагогічних технологій, що здатні забезпечити досягнення поставлених цілей суспільства знань показав, що, поряд із певними науковими досягненнями, проблема дистанційного навчання як педагогічної технології неперервної освіти вивчена недостатньо.

Мета дослідження полягає в розкритті сутності реалізації наукових ідей педагогіки та психології (зокрема, особистісно зорієнтованого підходу та конструктивізму) в системі дистанційного навчання.

Дистанційне навчання – система навчання зі своїм компонентним складом: цілями, змістом, методами, організаційними формами і засобами навчання. Водночас, це і складник системи неперервної освіти поряд із іншими формами навчання. Зазначимо, що кожна система навчання, її компонентний склад функціонують у межах тієї чи іншої концепції навчання, освіти в цілому. Система ДН, яка реалізується у навчально-виховному процесі, у педагогічній науці розглядається в руслі концепції освіти в цілому та системи навчання зокрема [9, с. 29]. Розглянемо, яким чином загальна концепція освіти адаптується до специфіки дистанційної форми навчання.

Основні напрями підвищення ефективності освітнього процесу в Україні та світовій практиці пов'язані з ідеями гуманізації, гуманітаризації, індивідуалізації, диференціації, демократизації на всіх ступенях освітнього процесу. Головний стратегічний напрям – пріоритет особистості суб'єкта навчання (далі – СН) в цьому процесі, його пізнавальної діяльності, тобто ідеї конструктивізму. Парадигма навчального процесу «учитель – підручник – учень», де вчитель та підручник є основними джерелами знань, замінюється на «учень – підручник – учитель», де роль учителя вже не зводиться до передачі суми знань. Головне в діяльності вчи-

теля – організувати пізнавальну діяльність суб'єктів навчання з урахуванням їх індивідуальних можливостей та здібностей, з акцентом на їх самостійну діяльність, взаємодію, співпрацю не тільки з викладачем, але і між собою.

Зазначимо, що результативність сучасної системи освіти не обмежується обсягом набутих знань. У поняття *«результативність освіти»* включають такі поняття, як «грамотність», «освіченість», «професійна компетентність», «культура», «менталітет» [4, с. 66]. Таким чином, у центрі сучасної системи освіти знаходяться особистість суб'єкта навчання, його пізнавальна діяльність, яка передбачає не тільки опанування сумою знань, але й формування певних загальнолюдських, культурних цінностей, певної ментальності.

Для реалізації цілей сучасної системи освіти світова педагогіка взяла орієнтир на особистісно зорієнтований підхід, основи якого були закладені в психології. Психолог-науковець І. Зимняя, намагаючись підкреслити діяльну основу такого підходу, пропонує називати його особистісно-діяльним [6, с. 45]. На наш погляд, особистісно зорієнтований підхід так само зосереджений на організації пізнавальної діяльності СН з урахуванням його індивідуальних особливостей інтелектуального розвитку, особливо повазі гідності особистості як СН. Тому обидва терміни прийнятні. Таким чином, основний акцент в сучасній системі освіти, в навчально-виховному процесі ставиться на пізнавальній діяльності кожного конкретного СН. Тому зі всієї сукупності проблем, що пов'язані зі сучасною освітою, ми виділяємо психолого-педагогічні проблеми розвитку самостійного мислення, яке визначає ефективність розвивального характеру навчання. Саме ці аспекти стають найбільш значущими і для системи дистанційного навчання, оскільки спілкування тут проходить на відстані, і безпосередній вплив особистості педагога в цьому випадку не такий виражений, як в очній формі навчання.

Сучасне століття інформаційних технологій характерне своїми ціннісними орієнтаціями. Як стверджує американський економіст Л. Туроу, сьогодні на перший план виходять знання та кваліфікація, причому знання виявляються саме через кваліфікацію (тобто вміння ці знання застосовувати при вирішенні різних проблем) [12]. Людина нового тисячоліття повинна бути не просто добре обізнана, вона повинна вміти самостійно мислити, ухвалювати виважені рішення.

Гіперрозвиток технологій, у тому числі інформаційних, вимагає відповідно підготовлених фахівців, які вміють не тільки обслуговувати наукомісткі технологічні процеси, але й постійно вдосконалювати свої знання в міру розвитку існуючих технологій, та появи нових фахівців, які вміють працювати з інформацією. Таких фахівців потрібно готувати, починаючи зі школи. Тому сучасна система освіти має бути побудована на наданні СН можливості розмірковувати, зіставляти різні точки зору, різні позиції, формулювати й аргументувати власне бачення, спираючись на знання фактів, законів, закономірностей науки, на власні спостереження, свій та чужий досвід. У центрі навчального процесу при такому підході є принцип інтерактивності взаємодії, який реалізується при дистанційному навчанні на рівні методів, організаційних форм та засобів навчання. В залежності від моделі ДН, яка використовується, функціонування та взаємодія компонентів системи можуть відрізнятися, але принципу інтерактивності слід дотримуватися на всіх перерахованих рівнях. Звернемо увагу, що при ДН недостатньо використовувати тільки інтерактивні чи аудіовізуальні засоби навчання (телебачення, радіо, звуко-, відеозапис, CD). У цьому випадку ми будемо мати справу з самоосвітою. Навіть якщо засіб навчання (наприклад, мережевий курс

або CD) інтерактивний, СН має в кращому випадку поопераційний зворотній зв'язок, що не змінює сам по собі характеру пізнавальної діяльності. Якщо засіб навчання знаходиться на віддаленому сервері, то в таких випадках зворотній зв'язок можна передбачити лише на етапі формування навичок.

Таким чином, співпраця, взаємодія – це головні види діяльності в сучасному навчальному процесі в концепції особистісно зорієнтованого підходу, конструктивізму. Для повноцінного навчального процесу необхідна взаємодія не тільки із засобом навчання, але й із учасниками навчального процесу. Водночас, кожна людина має вміти самостійно набувати знання, застосовувати їх для вирішення все нових проблем, оскільки в сучасному світі їй доведеться навчатися протягом усього життя. А для цього необхідно навчитися вчитися. Самостійна індивідуальна діяльність так чи інакше переважає у дистанційній формі, але вона має гармонічно поєднуватися з парними, груповими видами діяльності, щоб якість дистанційного навчання не поступалася якості навчання в очній формі.

Прикладом створення повноцінного навчального процесу за дистанційною формою є віртуальний клас або аудиторія, де СН навчаються саме в умовах взаємодії, співпраці, де викладач – наставник, організатор і партнер у пізнавальній діяльності СН.

Зазначимо, що в ДН, в організації та проведенні навчального процесу бере участь не тільки викладач, але й мережевий адміністратор курсу (методист) та програміст. Перший відслідковує активність взаємодії учасників навчального процесу з системою, надає необхідну технічну допомогу. Функції мережевого адміністратора курсу в ідеалі має поєднувати викладач. Сучасний викладач повинен володіти не тільки знаннями зі свого предмета (дисципліни, модуля), а й інформаційними і педагогічними технологіями. Завданням програміста є вирішення технічних проблем, які виникають у ході навчального процесу та пов'язані з програмуванням.

Організацію навчального процесу слід у повному обсязі, у відповідності з навчальним планом, програмою курсу забезпечити всіма необхідними навчально-методичними матеріалами (варіативний навчально-методичний комплекс), а саме:

- базова лекція, додатковий та довідковий матеріал для ознайомлення;
- завдання, спрямовані на осмислення та розуміння нового матеріалу (індивідуальні або групові) з відповідним забезпеченням зворотного зв'язку;
- завдання на формування індивідуальних і групових навичок та вмінь;
- творчі завдання (переважно групові) з пріоритетом проектної, дослідної діяльності;
- завдання, спрямовані на аналіз, синтез, оцінку даних із теми вивчення;
- завдання, спрямовані на організацію дискусії, аргументацію своєї позиції;
- завдання контрольного характеру (індивідуальні та групові).

Організація навчання за дистанційною формою будується відповідно до моделей навчання, серед яких частіше застосовується мережева.

Варто відзначити, що зараз досить докладно розроблені методи ведення евристичних бесід, дискусій, організації аналітичної роботи з текстом, тобто для формування різноманітних інтелектуальних умінь критичного і творчого мислення, якими викладач ДН може скористатися.

Варто взяти до уваги той факт, що дистанційна форма навчання достатньо специфічна і вимагає спеціальної цілеспрямованої педагогічної і психологічної підготовки. Це стосується як викладача, так і того, хто навчається. Тому в

комплект інформаційно-освітнього середовища ДН варто включити посібник для викладача та посібник для тих, хто навчається, в яких у доступній, популярній формі були б показані особливості діяльності в мережах як викладача, так і тих, хто навчається, особливості їх поведінки та комунікації.

Це забезпечується на етапі проектування або у вигляді мережевого курсу або електронного підручника, електронних посібників. Зазначимо, в залежності від моделі ДН, яка застосовується, частина засобів навчання, методичних посібників може надаватися на інших носіях, в тому числі друківаних.

Зупинимося ще на одному аспекті ДН, який сприяє формуванню критичного мислення СН – використанні додаткової інформації у вигляді електронного каталогу посилань (необхідних і достовірних інформаційних матеріалів на сайтах Інтернету), який розміщується або на сайті навчального закладу, або у віртуальному навчальному середовищі за допомогою фахівця медіатеки спільно з викладачем. За визначенням Ю. Столярова, «медіатека – це частина бібліотеки, що стосується електронного фонду і всієї його інфраструктури» [11, с. 59].

Електронний каталог мережевого курсу містить посилання на матеріали на різних носіях (друкованих, електронних), які є в медіатеці навчального закладу, з короткою анотацією, де можна знайти цей матеріал. Зазначимо, що каталог не обмежує власний пошук необхідних матеріалів у мережі, але він значною мірою полегшує його і робить більш цілеспрямованим.

Таким чином, підсумком дослідження є такі положення: 1) дистанційна форма все більш упевнено заявляє про себе, оскільки Інтернет надає унікальні можливості у вигляді послуг та інформаційних освітніх ресурсів для різних типів освітніх закладів, окремих користувачів, для всієї системи неперервної освіти; 2) впровадження в освітній процес дистанційних технологій навчання дає можливість повністю задовольнити потребу особистості в навчанні; 3) проблема становлення і розвитку дистанційної форми навчання інтегрує знання таких наук, як психологія, педагогіка, філософія, кібернетика, інформатика, причому психолого-педагогічний блок є визначальним у цій інтеграції; 4) у дистанційному навчанні психолого-педагогічні технології виконують функцію активізації процесу навчання на якісно новому рівні: вони повинні відповідати вимогам віртуального середовища і поєднуватися з інформаційними технологіями; 5) педагогічна взаємодія, що є основою особистісно зорієнтованого підходу та конструктивізму, – основний вид діяльності в дистанційному навчальному процесі.

Можна констатувати, що технологічні передумови для становлення ДН у вигляді необхідних комп'ютерно-телекомунікаційних засобів і технологій, розвиненої системи інформаційної підтримки на рівні інформаційного наповнення ДН і під реалізацію освітніх функцій засобами ДН в основному створені. Сприятливими для модернізації освіти є також тенденції розвитку інформаційних і телекомунікаційних технологій. Проте має місце недостатня вивченість самого процесу викладання за допомогою сучасних телекомунікаційних технологій. Проблемними залишаються також питання дидактики і психолого-педагогічних властивостей віртуальних освітніх середовищ. У результаті в змістовій частині програм професійної підготовки та перепідготовки викладачів для ДН переважають технічні аспекти проблеми, що розглядається нами. Психолого-педагогічні та теоретико-методологічні питання розвитку педагогічної діяльності в глобальній мережі відсуваються на другий план.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Adelman C. Anything Goes : Evaluation and Relativism / M. Swenson // Evaluation. – 1996. – No 2 (3). – P. 291-305.*
2. *Амонашвили Ш. А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса / Ш. А. Амонашвили. – Минск : Университетское, 1990. – 560 с.*
3. *Андреев О. О. Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання : монографія / [О. О. Андреев, К. Л. Бугайчук, Н. О. Каліненко та ін.]; за ред. О. О. Андреева, В. М. Кухаренка. – Х., 2013. – 212 с.*
4. *Гершунский Б. С. Философия образования: учебное пособие для студентов высших и средних педагогических учебных заведений / Б. С. Гершунский. – М. : Московский психолого-социальный институт, 1998. – 432 с.*
5. *Дьюи Дж. Реконструкция в философии. Пер. с англ. М. Занадворова, М. Шикова / Дж. Дьюи. – М., 2001. – 168 с.*
6. *Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – М. : Логос, 2004. – 384 с.*
7. *Олійник В. В. Відкрита післядипломна педагогічна освіта і дистанційне навчання в запитаннях і відповідях : наук.-метод. посіб. / В. В. Олійник; НАПН України, Ун-т менедж. освіти. – К. : «А. С. К.», 2013. – 312 с.*
8. *Пиаже Жан. Избранные психологические труды / Жан Пиаже. – М., 1994. – 680 с.*
9. *Полат Е. С. Теория и практика дистанционного обучения : [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева; под ред. Е. С. Полат. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 416 с.*
10. *Сисоєва С. О. Професійна підготовка викладача-тьютора : теорія і методика [навч.-метод. посіб.] / С. О. Сисоєва, В. В. Осадчий, К. П. Осадча. – Київ; Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2011. – 280 с.*
11. *Столяров Ю. Н. Что такое медиатека и как она воюет со школьной библиотекой / Ю. Н. Столяров // Школьная библиотека. – 2006. – № 2. – С. 59-63.*
12. *Туроу Л. Будущее капитализма / Л. Туроу. – Новосибирск, 1999. – 438 с. / [электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.e-reading.ws/chapter.php/57734/47/Turou-Budushchee_kapitalizma.html. – Текст с экрана.*
13. *Хуторской А. В. Человеческое обучение на уроке – цели и задачи эксперимента / А. В. Хуторской / [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2008/0712-1.htm>. – Текст с экрана.*
14. *Шюц А. Избранное : мир, светящийся смыслом / А. Шюц. – М. : РОССПЭН, 2004. – 1056 с.*
15. *Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М. : Сентябрь, 1996. – 96 с.*

ЛАРИСА ЛЯХОЦКАЯ

ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТЕХНОЛОГИЯ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Раскрыто дистанционную педагогическую технологию как новую форму обучения, которая играет существенную роль в развитии информационного общества и последующей модернизации непрерывного образования. Рассмотрены пути адаптации общей концепции образования к специфике дистанционной формы обучения с учетом личностно ориентированного подхода и конструктивизма.

Ключевые слова: дистанционное обучение, личностно ориентированный подход, конструктивизм, критическое и творческое мышление, виртуальный учебный класс, сетевое повышение квалификации.

LARYSA LIAKHOTSKA

DISTANCE LEARNING AS PEDAGOGICAL TECHNOLOGY OF CONTINUING EDUCATION

The object of this research lays in divulgation of distance learning component, having scientific ideas of pedagogy and psychology as a base: personally orientated approach and constructivism.

The article pays attention to the new form of education and pedagogical technology – distance one that plays an important role in information society development and in further continuing education modernization. The accent is made on that, on the one hand, distance learning, being a pedagogical technology, reflects the essence of personally orientated approach, and from the other, favours approach of a personality's critical and creative thinking development that is the basis of constructivism. The article considers the way of how general education conception adapts to the specificity of distance learning. Psychological and pedagogical problems of independent thinking development, defining effectiveness of education that develop a character, are noted to be more significant for distance learning system, because communication is arranged at distance and the influence of pedagogue doesn't have such strong expression as during the full-time education. Analysis of scientific development of the search problem of the most effective pedagogical technologies, which are able to provide achievement of set society goals, has shown that the problem of study of distance learning as pedagogical technology of continuing education is insufficiently explored comparing to definite scientific researches.

The author pays attention to cooperation and interaction as the principal kinds of activity in modern educational process in the conception of personally orientated approach, constructivism. To have full-fledged educational process the interaction should be not only with the method of education but with participants of educational process. At the same time, everyone must know how to acquire knowledge by himself, how to use it to decide new problems, as in the modern world he will have to learn during the whole life. To learn is important to know how to learn. Individual self-training dominates in distance learning, but it also has to go with binate and group kinds of activity, because the quality of distance learning education shouldn't be inferior to full-time education. The author gives an example of full-fledged educational process using distance form: a virtual class (a lecture room), where subjects of education study in conditions of interaction, cooperation, where a teacher is a tutor, organizer and partner in their educational activity.

The author makes the following conclusion: the enlightener needs to understand the pedagogical side of distance learning. Lots of people come to assist the enlightener. Scientists-didacts, IT specialists, psychologists dedicate their researches, innovative technical developments to solutions of the following problems: the organization of studies through the network, approaches, used during this process, methods, organization forms and ways of learning, IT influence on the pedagogical process, the way of forming a character with personal critical thinking and intellectual and moral development in our information time.

Keywords: *distance learning, personally orientated approach, constructivism, critical and creative thinking, virtual class, network training.*

Одержано 30.06.2014, рекомендовано до друку 29.08.2014.